

Розділ 2. Заняття студентів денного відділення

2.1. Тематичний план лекційних занять

Модуль 1. Соціальна сфера: основні засади управління (менеджменту)

Тема 1. Соціальна сфера як об'єкт управління (менеджменту)

Зміст і структура навчальної дисципліни.

Соціальна сфера: питання визначення, наукові класифікації, структурні складові, функціональне призначення, роль у життєдіяльності суспільства та держави. Соціальні нормативи, стандарти та гарантії в управлінні соціальною сферою.

Поняття й сутність соціальних послуг. Права людини на отримання соціальних послуг як невід'ємна складова цивілізованого суспільства. Становлення й розвиток політики соціальних послуг у світі у ХХ ст.: від елітарності до загальнодоступності.

Соціальна політика як підгрунття управління (менеджменту) в соціальній сфері: основні засади та пріоритети в контексті розбудови соціальної держави та соціально-орієнтованої ринкової економіки. Основні засади методології управління соціальною сферою: правові засади, адміністрування, стратегічне планування, цільове фінансування, соціальне партнерство.

Тема 2. Основні засади реформування та управління соціальною сферою в Україні в сучасних умовах

Актуальність впровадження ефективної соціальної політики в Україні. Необхідність соціалізації ринкової економіки в перехідний період.

Проблема вибору оптимальної моделі управління соціальною сферою в пострадянських умовах. Наукові та політичні дискусії із приводу межі ринкових відносин у сфері соціальних послуг. Співвідношення механізмів ринкового саморегулювання та державного управління.

Об'єктивна необхідність творчого застосування досвіду управління соціальною сферою соціально-розвинених країн.

Ситуація у соціальній сфері в Україні та закономірності її функціонування й розвитку за роки незалежності: здобутки, прорахунки, проблеми та перспективи в контексті системного реформування суспільства.

Вибір оптимальної моделі соціальної політики в Україні: пошуки 1990-х років і проблема інкорпорації зарубіжного досвіду. Стратегічні прорахунки в соціальній політиці періоду становлення української державності. Проблема реалізації норм соціального законодавства та конституційних норм. Україна в системі міжнародних соціальних стандартів.

Основні стратегічні та програмні документи української влади періоду незалежності: «Основні напрямки соціальної політики в Україні на період 1997 – 2000 рр.» (1997), «Україна – 2010» (1999), «Стратегія соціального та економічного розвитку на 2000-2004 рр.», «Україна: поступ у ХХІ ст.» (2000), «Стратегія подолання бідності» та ін. Концептуальний аналіз програм та інших законодавчих актів стратегічного характеру.

Реалізація стратегічних програм: ідеологічне, економічне, організаційне, кадрове забезпечення. Еволюція соціально-економічної політики в Україні у 1990-ті – 2000-ні роки. Стан реалізації стратегічних програм розвитку наприкінці 2000-х років.

Тема 3. Соціальна інфраструктура як організаційно-економічне вираження соціальної сфери

Соціальна сфера як фактор суспільного відтворення та економічного росту. Соціальна інфраструктура в економічному контексті та системі життєдіяльності суспільства. Наукові концепції економіки соціальної сфери та суспільного сектора. Основи економіки соціальної інфраструктури.

Виробництво та надання соціальних послуг, утримання, розбудова та розвиток соціальної інфраструктури, її кадрове забезпечення.

Рівні, типи та функціональні блоки (мережі) соціальної інфраструктури. Соціальна інфраструктура підприємств та організацій, її соціальне призначення. Функції соціальної інфраструктури.

Нормативи в плануванні та управлінні соціальною інфраструктурою, показники ефективності її функціонування.

Тема 4. Економічні аспекти управління та фінансування соціальної сфери

Соціально орієнтована ринкова економіка як підґрунтя ефективного управління (менеджменту) в соціальній сфері. Регулятивна діяльність держави щодо перерозподілу національного прибутку в контексті управління соціальною сферою.

Структурні складові організаційно-фінансового механізму: фінансова інфраструктура та система управління, джерела надходження коштів, кошториси та методи їх формування, фінансові потоки розподільного та нерозподільного характеру, фінансове забезпечення системи соціальної сфери та її окремих підсистем, об'єктів і напрямів діяльності. Поняття та принципи побудови соціального бюджету: доходи, цільові видатки, «захищені статті». Бюджетний процес в Україні. Економічні механізми: соціальне страхування та цільові фонди, бюджетне фінансування (соціальні трансферти, субвенції, дотації тощо).

Основні фактори розбудови фінансової системи для соціальної сфери. Джерела фінансування. Основні вимоги щодо використання системного підходу у фінансуванні соціальної сфери. Основні складові фінансової системи соціальної сфери в умовах диверсифікації. Методи фінансування. Фінансові потоки. Управління фінансуванням як на рівні держави. Принципи ефективного бюджетування. Суспільний перерозподіл доходів. Види міжбюджетних трансфертів. Кошторис бюджетної установи.

Модуль 2. Галузевий менеджмент і політика в соціальній сфері

Тема 5. Менеджмент і політика у сфері освіти

Економіка знань у постіндустріальну добу. Необхідність стратегічного управління освітою. Початкова, середня та вища освіта. Формування системи безперервного навчання, вироблення особистої мотивації щодо вдосконалення знань. Освіта в контексті соціальних послуг населенню та конституційних прав людини.

Менеджмент сфери освіти: визначення цілей, завдань освітніх інституцій усіх форм власності; конституювання та утворення освітніх інституцій; формування та організацію виконання рішень в освітній сфері; підтримка життєдіяльності освітніх інституцій; контроль за функціонуванням і спрямуванням розвитку освітніх інституцій. Специфічні функції менеджменту освіти.

Система освіти та державне регулювання розвитку освіти в Україні. Завдання та зміст державної політики в галузі освіти, основні принципи освіти, декларовані державою. Державне регулювання дитячих навчально-виховних закладів. Управління освітою та громадське самоврядування в системі освіти. Необхідність і можливість реформування системи в умовах перехідної економіки. Законодавство України про освіту та Національна доктрина розвитку освіти в Україні (2002).

Галузево-функціональний підхід дослідження проблем управління освітою. Прогнозування розвитку освіти. Методика обчислення показників індикативного плану (прогнозу) в галузі освіти. Визначення контингенту учнів, студентів, учителів, викладачів. Обчислення потреби в шкільних та інших приміщеннях. Обґрунтування заходів щодо поліпшення матеріально-технічного стану шкіл і вузів. Фінансування державних навчально-виховних закладів, установ і організацій системи освіти, його джерела та проблеми.

Тема 6. Менеджмент і політика у сфері культури

Сфера культури як сфера переважно некомерційної діяльності. Значення культури та мистецтва для соціалізації й гармонійного розвитку особистості. Створення, розповсюдження і популяризація творів літератури й мистецтва, збереження та використання культурних цінностей, естетичне виховання людей, організація спеціальної освіти, відпочинку і дозвілля громадян.

Соціокультурний менеджмент. Поділ послуг культури на окремі види. Державне регулювання суспільних відносин у сфері створення, поширення та використання культурних цінностей. Проблема єдності механізмів менеджменту у сфері культури.

Державне управління сферою культури і мистецтва та культурна політика в Україні. Структура та повноваження державних органів у сфері культури і мистецтва. Фінансування і матеріально-технічне забезпечення, оподаткування у сфері культури та мистецтва. Соціальні гарантії працівників у сфері культури.

Прогнозування розвитку галузі. Обчислення обсягу інвестицій на розвиток культури, фінансових коштів, що виділяються на утримання її об'єктів, розрахунок регіонального індексу культурного обслуговування. Розрахунок показників діяльності закладів культури та мистецтва.

Національні моделі управління соціокультурною сферою: досвід розвинених країн. Державна підтримка культурних проєктів. Благодійницька діяльність та її регулювання.

Досвід і підсумки адміністративних нововведень у сфері культури в Україні за останні роки. Наявна ситуація та пріоритетні цілі розвитку культури в Україні на сучасному етапі.

Тема 7. Менеджмент і політика у сфері охорони здоров'я

Охорона здоров'я як вид соціальної послуги населенню. Соціальна концепція здоров'я. Соціальна політика у сфері охорони здоров'я: демографічний, економічний, соціальний аспекти. Соціальна держава як гарант здоров'я населення.

Завдання та зміст державної політики у сфері охорони здоров'я. Заходи з впровадження медичних стандартів, підвищення рівня здоров'я людей. Створення профілактичної системи охорони здоров'я людей, медичний контроль за умовами праці та побуту.

Прогнозування розвитку охорони здоров'я. Розрахунок матеріально-технічного та кадрового забезпечення закладів охорони здоров'я. Нормативи потреб населення в лікувально-профілактичній допомозі, у амбулаторно-поліклінічному, стаціонарному, санаторно-курортному лікуванні, в організованому відпочинку.

Державне регулювання відносин у галузі охорони здоров'я. «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. про охорону здоров'я як напрям державної діяльності. Національні моделі охорони здоров'я провідних зарубіжних країн. Механізми фінансування охорони здоров'я: бюджетний, страховий, змішаний, ринковий. Системи ОМС і ДМС. Страхова та приватна медицина: аспекти регулювання.

Фінансове забезпечення галузі охорони здоров'я. Система забезпечення медичних закладів фінансовими ресурсами. Принципи розподілу фінансових ресурсів. Організація соціального медичного страхування. Реорганізація фінансового механізму в галузі охорони здоров'я та перспектива її реформування в Україні.

Тема 8. Менеджмент і політика у сфері житлово-комунальних послуг

Житлова політика та її зв'язок з іншими напрямками соціальної політики. Система житлово-комунальних послуг. Економічне і соціальне значення комунального обслуговування населення.

Соціальне значення підтримки житла в належному стані. Типові напрями політики та механізми управління у сфері житла й надання житлово-комунальних послуг.

Державне регулювання розвитку житлового і комунального господарства. Державне регулювання у сфері містобудування. Генеральні плани міст і населених пунктів.

Програми і плани житлово-комунального господарства, порядок і методика їх розробки та обґрунтування. Показники економічної діяльності житлово-комунального господарства. Розрахунки потреб у загальній площі житлових будинків як основи проектування житлового будівництва. Інвестиційне, податкове, цінове, фінансове регулювання розвитку комунального обслуговування. Обсяг комунальних послуг і нормативний метод його обчислення. Стан і напрями реформування сфери міських і житлово-комунальних послуг в Україні. Житлова проблема в Україні та шляхи її розв'язання в умовах формування ринкових відносин. Напрями і характер розвитку житлового будівництва в Україні. Місце і роль місцевого самоврядування та об'єднань громадян в управлінні житлово-комунальною сферою та сферою міських послуг в Україні.

Сучасний стан розвитку комунального обслуговування населення в Україні. Труднощі та складнощі у сфері комунального обслуговування. Регулювання ринку енергії, транспорту і зв'язку як підґрунтя гарантованості якісних й доступних населенню житлово-комунальних і міських послуг. Необхідність значного підвищення рівня житлово-комунального обслуговування населення. Шляхи поліпшення експлуатації діючого житлового фонду та виходу галузі з кризового стану.

Проблема прийняття нового Житлового кодексу України. Постанови Кабінету Міністрів України «Про розвиток житлового будівництва та поліпшення соціально-демографічної ситуації на селі», «Про сприяння розвитку молодіжного житлового будівництва».

Тема 9. Менеджмент і політика у сфері фізичної культури та спорту

Поняття «фізкультурно-спортивна послуга». Специфіка фізичної культури та спорту (ФСР) як галузі соціальної сфери. Інтеграція сфери фізичної культури і спорту в ринкове середовище. Теоретико-методологічне підґрунтя формування системи соціально-економічних відносин у сфері фізичної культури та спорту. Межі поширення ринку у сфері фізичної культури і спорту.

Засоби менеджменту у фізичній культурі та спорті: адміністративні, організаційні, економічні, інформаційні.

Менеджмент, державне регулювання та основні складові політики в галузі фізичної культури і спорту. Головні напрями державного регулювання (за Ю. П. Мічудою): 1) регулювання рівня якості ФСП; 2) регулювання попиту на ФСП; 3) регулювання пропозиції ФСП. При цьому застосовуються різноманітні форми державного регулювання, серед них: розвиток державного сектора сфери фізичної культури і спорту; підготовка фахівців із фізичного виховання і спорту за рахунок бюджетних коштів; державне фінансування проведення наукових досліджень з проблем фізичного виховання і спорту; надання пільг «первинним» споживачам ФСП; надання пільг «вторинним» споживачам ФСП; надання пільг виробникам ФСП; стимулювання розвитку сегментів ринку ФСП.

Нормативно-правові основи управління фізичною культурою і спортом в Україні. Зміст, принципи, завдання і напрями державної політики в галузі фізичної культури і спорту в Україні. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» і «Про туризм» (1993-1995), Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, затверджена Указом Президента України (2004), Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України (2006).

Проблеми здійснення управління, розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні та шляхи їх вирішення з опануванням існуючого досвіду та прогресивних інновацій.

2.2. Тематичний план семінарських занять

Заняття 1. Соціальна сфера: основи дослідження та управління

1. Соціальна сфера як об'єкт дослідження та управління.
2. Теорія суспільних (соціальних) послуг.
3. Основи державного управління та політики в соціальній сфері: теоретичні засади.
4. Соціальна політика та регулювання соціальної сфери в Україні в умовах ринкових реформ: проблеми, здобутки, тенденції.
5. Залежність соціальної політики від економічного стану країни.

Література: [1; 2; 10; 29; 31; 32; 35; 63].

Методичні рекомендації

У процесі підготовки до *аудиторної контрольної роботи* студенти мають продемонструвати обізнаність у понятійному апараті соціальної сфери, її структурних складових і функціях; знати основні підходи до її тлумачення, розуміти об'єктивну необхідність управління нею, зокрема в контексті державної соціальної політики; зазначити актуальність вивчення та управління в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Висвітлюючи *друге питання*, студенти мають продемонструвати обізнаність у питаннях сутності, понятійного апарату послуг як соціального явища та продукту функціонування соціальної сфери, специфіці суспільних (за іншими джерелами – соціальних) послуг, прикладами яких є освітні, житлові, побутові та інші послуги; розуміння їхнього вітального характеру, задоволення через них відповідних потреб людини чи соціальної спільноти; виявлення зовнішніх ефектів, що їх породжують суспільні послуги; питання класифікації та видів суспільних послуг.

Розгляд *третього питання* передбачає, насамперед, розбудову міждисциплінарного зв'язку з навчальною дисципліною «Соціальна політика в Україні» та відповідну обізнаність студентів у питаннях сутності, призначення, функцій, рівнів реалізації; ролі та місця соціальної політики в регулятивних процесах життєдіяльності суспільства, державного управління та його механізму, менеджменту.

Передбачається наголос на формуванні уявлення про соціальні конституційні права людини, державні гарантії доступності та якості надання суспільних послуг, їх різних видів як невід'ємну складову сучасної соціальної політики в умовах правової, соціальної держави, держави загального добробуту про еволюційний шлях і фактори формування соціальної політики в царині забезпечення населення суспільними послугами та моделі державного управління цим секторам, що утворилися протягом ХХ ст., цілі, завдання та принципи такого управління, які слід уважати демократичними й соціально прийнятними.

Четверте питання – як таке, що носить практичний характер, передбачає обізнаність студентів у перетвореннях, процесах, тенденціях і проблемах, які мають місце в пострадянську добу в соціальній сфері на Україні; розуміння різних аспектів становлення, реалізації труднощів і шляхів удосконалення державної соціальної політики.

Має бути продемонстровано знання основоположних норм і документів соціальної політики останніх десятиліть у галузі суспільних послуг із навичками їх критичного аналізу та розуміння

функціональності. Студенти повинні мати уявлення про найбільш гострі проблеми у сфері надання суспільних послуг населенню та можливі шляхи їх вирішення типовими засобами соціальної політики, виробленими світовим і вітчизняним досвідами.

Дискусійними є питання:

- Різних підходів до розуміння сутності соціальної сфери;
- Вибору моделі соціальної політики та управління соціальною сферою в Україні: між лібералізмом, соціальною демократією і радянської спадщиною;
- Особливостей застосування міжнародного досвіду надання соціальних послуг;
- Двосторонньої залежності економічних і соціальних перетворень в Україні.

Заняття 2. Соціальна інфраструктура

1. Поняття та сутність соціальної інфраструктури, її функції.
2. Класифікації соціальної інфраструктури.
3. Функціональні блоки соціальної інфраструктури.
4. Показники та нормативи в управлінні соціальною інфраструктурою, оцінки ефективності її функціонування.

Література: [1; 8; 10; 12; 18; 30; 35; 38; 39; 59].

Методичні рекомендації

Перше питання передбачає розуміння студентами сутності та призначення соціальної інфраструктури як організаційно-економічного, галузевого вираження соціальної сфери (комплексу організацій, установ, підприємств, об'єктів, споруд тощо) як системи, у якій має місце виробництво та забезпечення населення тими чи іншими видами суспільних послуг.

Друге питання містить розгляд проблем класифікації соціальної інфраструктури за різними критеріями; її структурування за рівнями розташування, функціональними блоками та мережами. Передбачено формування уявлень про важливість існування соціальної інфраструктури промислових підприємств, інших організацій, через які має місце надання відповідних послуг працівникам і членам їх сімей, у тому числі й на пільгових засадах за участю професійних спілок, роль відомчої інфраструктури в наданні послуг мешканцям територіальної громади (міста, району, селища).

У *третьому питанні* основний наголос робиться на концепцію структурування соціальної інфраструктури за функціональними блоками, висунуту вітчизняними вченими – як таку, яка на практиці дозволяє утворювати комплекси надання споріднених послуг населенню на відповідній території.

Четверте питання передбачає опанування студентами проблем визначення ефективності функціонування соціальної інфраструктури за різними показниками, індикаторами, територіальної організації та управління соціальною інфраструктурою на місцевому та галузевому рівнях, застосування в цьому контексті відповідних нормативів, стандартів, державних гарантій, державних програм розбудови та розвитку соціальної інфраструктури із залученням різних суб'єктів.

Передбачається також формування практичного уявлення про проблеми організації/управління соціальною інфраструктурою в Україні в умовах переходу до змішаної економіки, багатосуб'єктності соціальної політики, ринкових перетворень; критичний аналіз стану (за відповідними узагальнюючими показниками), у якому перебуває нині соціальна сфера України, її окремі галузі.

Дискусійними є питання:

- Застосування об'єктивних і суб'єктивних показників у процесі оцінки стану/ефективності соціальної інфраструктури;
- Формування нормативів і державних стандартів у процесі організації/управління соціальною інфраструктурою;
- Роздержавлення, приватизація об'єктів соціальної сфери в умовах ринкових перетворень: наскільки вона виправдана і чим обумовлена.

Заняття 3. Економіка та фінансування соціальної сфери

1. Соціальна сфера як модель змішаної економіки: держава і ринок.
2. Економіко-демографічне призначення соціальної сфери: відтворення населення, трудових ресурсів.
3. Фінансування соціальної сфери: система джерел і потоків.
4. Моделі та особливості фінансування соціальної сфери в зарубіжних країнах.

Література: [13; 15; 16; 17; 33; 34; 75].

Методичні рекомендації

Вивчення *першого питання* передбачає опанування студентами знань та уявлень про змішану економіку, її суспільний, зокрема й державний сектор; понятійного апарату змішаної економіки та її державного регулювання, розмежування ролі держави та ринково-комерційних структур у наданні населенню послуг суспільного характеру; базові засади, принципи і моделі регулювання такої економіки, соціальної політики в її контексті та наявності відповідного світового досвіду, сформованого в соціальних державах (державих загального добробуту) протягом ХХ ст.

Передбачається формування уявлень про межі ринкового начала, особливості та обмеження включення соціальної сфери як такої в ринкові відносини; а також розгляд теорії суспільного блага, розроблену зарубіжними вченими-економістами.

У межах *другого питання* має бути сформовано уявлення про економічне (прагматичне) значення розвиненості соціальної сфери, соціальної інфраструктури, яке є вагомим фактором економічного росту в плані демографічного відтворення трудових ресурсів і підготовки кадрів, захищеності та мотивації працюючого населення, його купівельної спроможності, джерела зайнятості населення, стимулювання попиту на відповідні послуги, стимулювання розвитку суміжних галузей промисловості тощо.

У цьому ж контексті має бути зосереджено увагу на економічній вигідності довгострокових (стратегічних) капіталовкладень у соціальну сферу, інвестування у «людській капітал».

У *третьому питанні* вивчається система фінансового забезпечення соціальної сфери, насамперед, державного з її принципами, джерелами, потоками. Формується уявлення про формування зведеного соціального бюджету, функціонування держбюджетного фінансування та фінансування через позабюджетні цільові фонди соціального призначення, класифікації витрат на соціальну сферу (асигнування, інвестиції, трансферти, ресурси міжбюджетного перерозподілу), визначається місце і роль інших, недержавних джерел фінансування соціальної сфери, окремо розглядаються принципи кошторисного фінансування діяльності бюджетних установ соціальної сфери.

Дискусійними є питання:

- Взаємодії/розмежування держави та ринку в соціальній сфері, «зон відповідальності» у системі змішаної економіки;
- Пропорції використання різних джерел фінансування соціальної сфери, її окремих галузей;

- Ролі бізнесу у фінансуванні соціальної сфери.

Заняття 4. Державне управління в соціальній сфері в Україні

1. Контрольна робота: Структура державного управління в соціальній сфері в Україні (15 хв.).

2. Правове забезпечення державного управління соціальною сферою та соціальної політики в Україні: конституційні засади, основні закони та підзаконні акти.

3. Органи влади, органи місцевого самоврядування та їх повноваження щодо управління соціальною сферою в Україні.

4. Фінансування соціальної сфери в Україні та його проблеми.

Література: [1; 2; 3; 4; 9; 10; 11; 12; 13; 52; 63].

Методичні рекомендації

На аудиторній контрольній роботі студенти мають викласти структуру державного управління соціальною сферою в Україні, визначаючи повноваження та функції органів влади в центрі (враховуючи принцип розподілу влад) і на місцях, а також структурні підрозділи органів місцевого самоврядування, провідні соціальні служби.

У другому питанні передбачається вивчення структурування та аналіз нормативно-правової бази функціонування соціальної сфери, її галузей, державного регулювання. Особлива увага приділяється змісту конституційних норм і гарантій реалізації відповідних соціальних прав людини і громадянина та демонстрування механізму їх забезпечення в нормах рамкових законодавчих актів.

Відзначається також наявність в Україні загальних і галузевих програм розвитку, уведених у дію законами або іншими нормативно-правовими актами.

У третьому питанні здійснюється вивчення законодавчих та виконавчих органів управління соціальною сферою в Україні, зокрема діяльності Верховної Ради України та профільних парламентських комітетів у царині законотворчої роботи стосовно соціальної сфери, Кабінету міністрів України та профільних міністерств, що здійснюють поточне адміністрування та ресурсне забезпечення галузей соціальної сфери, управляють її розвитком, органів місцевої влади та місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції стосовно соціальної сфери.

Студенти мають уявляти механізм державного управління соціальною сферою в Україні як цілісну систему, а також уміти представляти її наочно.

У *четвертому питанні* порушується проблематика фінансування соціальної сфери в Україні в умовах переходу та розвитку ринкових відносин, відзначається проблема хронічного недофінансування як одна з основних причин кризового стану галузей соціальної сфери в сучасній Україні.

Дискусійними є питання:

- Централізації/децентралізації управління соціальною сферою, розмежування компетенції структур державної влади на місцях та оргів місцевого самоврядування;
- Якості державного управління соціальною сферою в сучасній Україні в аспектах прогнозування й планування, законотворення, адміністрування, ресурсного забезпечення, контролю;
- Проблеми фінансування соціальної сфери в умовах сучасної України та напрями його вдосконалення/реформування.

Заняття 5. Якісні параметри управління соціальною сферою

1. Показники, індикатори в управлінні соціальною сферою.
2. Рівень і якість життя населення як критерії ефективності державного управління в соціальній сфері.
3. Соціальні гарантії, стандарти і нормативи в соціальній сфері, у наданні суспільних (соціальних) послуг населенню в Україні.
4. Самостійна робота в аудиторії: «Соціальний бюджет України станом на поточний рік: основні параметри та рівень фінансування соціальної сфери».
5. Домашня робота: написати есе на тему «Рівень і якість життя населення України в умовах ринкових перетворень».

Література: [18; 20; 29; 31; 33; 35; 36; 37; 38].

Методичні рекомендації

Перше питання передбачає формування в студентів уявлень про різноманітні показники, індикатори, що використовуються для оцінки якості, ефективності функціонування соціальної сфери та здійснення державного управління соціальною сферою: у ролі показників першого плану виступають, перш за все: потенціал галузі та її закладів, територіальне охоплення населення відповідними послугами та

достатність пасивних об'єктів соціальної інфраструктури на певній території, доступність і якість послуг, що надаються населенню та задовольняють його базові вітальні потреби, суб'єктивні оцінки самого населення щодо функціонування тієї чи іншої галузі, її закладів, обслуговування в них тощо; у ролі показників другого плану виступає ступінь керованості процесів розвитку соціальної сфери, з одного боку, та досягнення поставлених цілей регулятивного впливу на них (в тому числі таких, що можуть бути виражені кількісними показниками) – з іншого.

Підкреслюється особливе значення самооцінок населення як споживача суспільних послуг і як багаторівневого об'єкта спрямованості державної соціальної політики, ураховуючи важливість питання соціальної стабільності/напруженості для всіх без винятку сфер суспільного життя.

Друге питання ґрунтується на уявленні про категорії рівня та якості життя, їх понятійний апарат і теоретичні засади, що передбачає визначення інтегрованих та інших структурних показників оцінки відповідного рівня/якості життя населення, серед яких ключове положення посідають саме параметри розвиненості соціальної сфери як такі, що відповідають за «цивілізований спосіб життя» особистості, сім'ї, соціальної групи тощо; пов'язуються між собою питання досягнутого рівня життя населення та ефективності державного управління соціальною сферою, державної соціальної політики.

У цьому ж контексті розглядається практичне питання соціальних стандартів як параметрів того рівня життя населення, який історично склався та/або був досягнутий через застосування засобів типових соціальної політики: а) у соціально розвинутих державах світу; б) у СРСР; в) у сучасній Україні, що передбачає застосування елементів порівняльного аналізу та оцінки.

У *третьому питанні* здійснюється аналіз наявної в сучасній Україні системи державних соціальних стандартів, нормативів і гарантій у царині рівня життя населення та функціонування соціальної сфери, що базується на законах України «Про прожитковий мінімум», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», а також на поточних параметрах фінансування, закладених у Державний бюджет України.

Порушується питання оптимальності, соціальної прийнятності діючої в Україні системи соціальної стандартизації, порівняння, за доступними параметрами, із державними стандартами, що діють в інших державах.

У *самостійній аудиторній роботі* студенти мають, користуючись підготовленим матеріалом, проаналізувати основні параметри

держбюджетного забезпечення соціальної сфери в Україні на поточний і попередній роки, зробити відповідні оцінки динаміки й рівня державних фінансових зобов'язань, їхнього значення під кутом зору вирішення проблем розвитку соціальної сфери України.

Дискусійними є питання:

- Співвідношення понять «рівень життя» та «якість життя» населення;
- Тлумачення поняття «державний соціальний стандарт», оптимальні та мінімально допустимі (прийнятні) стандарти рівня життя населення;
- Порівняльних характеристик рівня життя населення та державних соціальних стандартів у різних країнах.
- Пільгових послуг: можливості та проблеми в їх наданні.

Заняття 6. Менеджмент у сфері освіти

1. Освіта як суспільне явище та як галузь соціальної сфери.
2. Система, нормативна база, державне управління та фінансування освіти в Україні.
3. Управління освітою в розвинених країнах.
4. Модернізація сфери освіти в Україні: проблеми й перспективи.
5. Домашнє практичне завдання: розробити програму та провести анкетне опитування студентів університету на тему ставлення/задоволення наявним станом освіти та державною освітньою політикою. Опитати студентів не менше, ніж із трьох різних факультетів, кількість питань – до 10. Одержані результати представити у вигляді аналітичного матеріалу з висновками та рекомендаціями.

Література: [4; 19; 20; 54; 55; 56; 57; 58].

Методичні рекомендації

Перше питання передбачає тлумачення освіти як соціально-культурного явища та як галузі соціальної сфери, визначення та розгляд суспільних функцій освіти, її ролі та місця в життєдіяльності людини в сучасну добу.

Мають бути сформовані уявлення студентів про гуманітарні та економічні ефекти освіти, здійснено розгляд концепції «людського капіталу», однією зі складових якого є саме знання, кваліфікація, навички і уміння, які є результатом освіти, продемонстровано зв'язок освіти із зайнятістю через виконання системою освіти функції підготовки кадрів. З іншого боку, освіта розглядається як галузь

соціальної сфери, система виробництва й надання освітніх послуг; робиться наголос на тому, що гарантування права громадян на одержання таких послуг притаманне сучасним соціальним державам та вважається одним із ключових соціальних прав людини.

У *другому питанні*, насамперед, здійснюється структурно-функціональний аналіз діючої в Україні системи освіти, усіх її ланок, починаючи від дошкільної освіти з наголосом на використанні принципу неперервності освітнього/виховного процесу.

Далі передбачено розгляд системи державного управління освітньою галуззю в Україні, повноваження та діяльність відповідних органів державної влади, починаючи з Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, нормативно-правової бази (закони України «Про освіту» та ін.), стратегічних програм розвитку освіти, зокрема Національної доктрини розвитку освіти (2002). Також здійснюється аналіз фінансування освіти та її установ в Україні, його джерел, каналів, практичних проблем, що виникають у цьому контексті.

Третє питання містить опанування, на підставі вивчення наукової літератури та інших аналітичних матеріалів, досвіду соціально розвинених держав стосовно розбудови, управління, фінансування, реформування систем освіти, вирішення проблеми доступності освітніх послуг, адаптації освітніх програм до реалій сучасного суспільства, економіки, ринку праці, міжнародного співробітництва в освітній сфері.

Розглядаються практика одержання освіти в кредит, змішане державно-громадське управління освітою, роль бізнесу у фінансуванні освітніх програм, інтеграція європейського освітнього простору на засадах Болонської системи. Робляться висновки про корисність зарубіжного досвіду для України.

Четверте питання базується на баченні студентами, на основі знайомства з думками вчених, громадських і політичних діячів, проблем і перспектив реформування сфери освіти в Україні у XXI ст., у тому числі в контексті інтеграції України у європейській освітній простір.

Дискусійними є питання:

- Співвідношення гуманітарних і прагматичних функцій освіти.
- Ролі держави, бізнесу і громадянського суспільства в управлінні освітньою сферою.
- Придатності для України зарубіжних моделей освіти; позитивів і негативів Болонської системи.

Заняття 7. Менеджмент у сфері охорони здоров'я

1. Здоров'я як суспільний феномен та основні способи його підтримки.
2. Система, нормативна база, державне управління та фінансування охорони здоров'я в Україні.
3. Зарубіжний досвід політики та управління у сфері охорони здоров'я.
4. Модернізація сфери охорони здоров'я в Україні: проблеми й перспективи.
5. *Домашнє практичне завдання*: написати есе на тему «Спосіб життя та здоров'я молоді як фактор здоров'я нації». *Висновки* з матеріалу мають містити визначення основних актуальних проблем і шляхів їх розв'язання в рамках державної політики.

Література: [21; 22; 44; 45; 46; 47; 60; 61; 62].

Методичні рекомендації

Перше питання базується на понятійному апараті «здоров'я» та «здоровий спосіб життя», передбачає уявлення студентів про соціальні фактори та засоби його підтримки, зокрема про значення в цьому контексті факторів гарантованості медичного обслуговування/допомоги, охорони праці, рекреації, способу проведення дозвілля, ужитку корисних і якісних продуктів харчування, лікарських засобів, пропаганди та просвіти стосовно здорового способу життя, санітарно-епідемічного благополуччя, екології навколишнього середовища тощо.

У цьому ж контексті формується уявлення про охорону здоров'я як напрям соціальної політики та галузь соціальної сфери; підкреслюється значення гарантування права на охорону здоров'я в соціальній державі.

Друге питання містить розгляд діючої в Україні системи охорони здоров'я, її основних ланок; діючої нормативно-правової бази (насамперед, основ законодавства України про охорону здоров'я), структурно-функціональний аналіз органів державної влади, управління та місцевого самоврядування в цій галузі, системи фінансування охорони здоров'я.

Передбачаються висновки стосовно функціональності та дієвості будови, організації управління галуззю.

Третє питання передбачає вивчення зарубіжного досвіду організації управління охороною здоров'я, перш за все, опанування

моделей, притаманних соціально розвиненим країнам (моделі Бісмарка, Беверіджа та ринкова модель), що побудовані на засадах комбінування безпосередньо державних (бюджетних, інфраструктурних), соціально-страхових і ринкових механізмів, робляться висновки щодо їхньої соціальної ефективності, можливої придатності для України.

Четверте питання базується на баченні студентами, на основі знайомства з думками вчених, громадських і політичних діячів, проблем та перспектив реформування галузі охорони здоров'я в Україні.

Порушуються питання проблем фінансування, доступності та якості медичних послуг, санаторно-курортного лікування, забезпеченості ліками, здоров'я підростаючого покоління, необхідності та шляхів упровадження медичного страхування в Україні.

Дискусійними є питання:

- Ефективності різних моделей організації управління галуззю охорони здоров'я;
- Тлумачення гарантованості/доступності медичних послуг, роль ринкового початку в системі охорони здоров'я;
- Напрямів реформування системи охорони здоров'я в Україні.

Заняття 8. Менеджмент у сфері комунальних послуг населенню

1. Роль держави, громади та ринку в сфері житлово-комунальних і міських послуг: теоретичні засади.

2. Система, нормативна база, державне управління та фінансування житлово-комунальної сфери в Україні.

3. Житлове будівництво, житлово-комунальні послуги, зв'язок і міський громадський транспорт в Україні: стан галузі.

4. Проблеми, напрями та перспективи реформування житлово-комунальної сфери в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

5. Домашнє практичне завдання: розробити програму та провести анкетне опитування на тему «Ставлення населення до ринкових реформ у сфері ЖКГ» (опитати осіб віком старше 25 років чисельністю не менше 30 осіб, тип вибірки – стихійна, кількість питань – до 10). Одержані результати представити у вигляді аналітичного матеріалу з висновками та рекомендаціями.

Література: [1; 3; 26; 27; 28; 40; 41; 43; 64; 65; 70].

Методичні рекомендації

Перше питання має на меті забезпечити розуміння студентами понятійного апарату, сутності, структури, соціального призначення житлового і житлово-комунального господарства (ЖГ, ЖКГ) в плані забезпечення населення найнеобхіднішими послугами вітального характеру, базових засад і типових напрямів державної житлової політики, політики у сфері комунальних послуг населення, містобудування. Особливо наголошується на соціальному значенні реалізації державою права громадян на доступне та якісне житло як невід'ємної складової цивілізованого способу життя, важливого показника його рівня та якості.

Передбачається формування уявлень про багатосуб'єктність менеджменту в житлово-комунальній галузі, про роль держави, територіальної громади, бізнесу в інвестуванні, розбудові та підтримки у належному стані житлово-комунального господарства населеного пункту, а також розгляд питання про співвідношення ролі державного регулювання та використання ринкових механізмів у функціонуванні галузі.

Друге питання ґрунтується на розгляді системи державного управління ЖКГ в Україні, основ державного житлового законодавства та державної житлової політики української держави, житлового законодавства (Житловий Кодекс, Закон України «Про житлово-комунальні послуги» та ін.), існуючих в Україні джерел фінансування галузі.

Третє питання зорієнтовано на оцінювання існуючого стану житлово-комунальної сфери в Україні та її складових, передбачає також і оцінку ефективності державної житлової політики на сучасному етапі її розвитку, спираючись на об'єктивні (показники стану галузі) та суб'єктивні (оцінки населення як споживача послуг) критерії оцінювання.

Зокрема, розглядаються питання житлового будівництва, його обсягів і темпів, реконструкції та підтримки в належному стані житлового фонду, надання житла, якості житлово-комунальних послуг для населення та проблеми формування тарифів на них, розвитку комунальної інфраструктури населених пунктів, уключаючи громадський транспорт, містобудівництва тощо. Підкреслюється необхідність здійснення реформування всієї системи житлово-комунального господарства в Україні, зберігаючи його соціальну орієнтацію.

Четверте питання містить розгляд проблем, напрямів і перспектив реформування житлово-комунальної сфери в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду, що передбачає аналіз запропонованих законо-

проектів і діючих державних програм реформування галузі (з 2004 року), визначення ролі держави, бізнесу та місцевої громади у здійсненні управління господарством, перспектив залучення приватних інвестицій і діяльності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), програм житлового кредитування молодих сімей, підтримки індивідуального, кооперативного будівництва, у тому числі в сільській місцевості, формування прозорих, економічно обґрунтованих і соціально прийнятних тарифів на надання послуг, забудови міст і розвитку сучасного пасажирського транспорту тощо.

У контексті ж цього питання відведено час для ознайомлення з прогресивним досвідом житлової політики, управління та типових його механізмів у сфері житлово-комунальних послуг за кордоном, зокрема у Швеції, Франції, Польщі тощо.

Дискусійними є питання:

- Співвідношення держави та ринку в забезпеченні населення житловими, житлово-комунальними послугами;
- Приватизації, демонополізації, автономізації житлово-комунальної сфери в Україні в контексті пострадянських реформ;
- Перспективи подальшої ринкової трансформації житлово-комунальної галузі в діючих державних програмах.

Заняття 9. Менеджмент у сфері фізичної культури та спорту

1. Послуги населенню у сфері фізичної культури і спорту, їх особливості та класифікація.

2. Засоби та методи менеджменту у сфері фізичної культури та спорту, їх класифікація.

3. Система, нормативна база, державне управління та фінансування сфери фізичної культури і спорту в Україні.

4. Практична робота в аудиторії: обговорення на тему «Проблеми розвитку фізичної культури та спорту в Україні» у групах по 5 осіб (30 хв.). Результати обговорення представляють перші дві групи, решта – оформлює їх у вигляді письмових аналітичних звітів.

Література: [24; 72; 73; 74].

Методичні рекомендації

Перше питання містить розгляд поняття фізичної культури, спорту, послуг фізичної культури та спорту (ФСП), теорії послуг фізичної культури і спорту, аналіз специфіки як галузі фізичної культури і

спорту соціальної сфери, особливостей її включення в ринкові відносини.

Зосереджується увага також на суспільних функціях сфери фізичної культури та спорту, її ролі в гармонійному культурному розвитку особистості, підтримці здорового способу життя населення, підростаючого покоління зокрема, а з іншого боку – ризики (економічні, демографічні, культурні), що стають наслідком нерозвиненості сфери чи її окремих складових.

Друге питання базується на вивченні теорії державного управління, регулювання галузі фізичної культури і спорту, його системних складових і напрямів, засобів, методів, форм.

Особлива увага приділяється взаємодії державних інституцій зі споживачами та виробниками фізкультурно-спортивних послуг, їхньої цільової підтримки, стимулювання.

Третє питання містить вивчення змісту, принципів, завдань і напрямів державної політики в галузі фізичної культури і спорту в Україні, аналізу діючого нормативно-правового забезпечення, зокрема Закону України «Про фізичну культуру і спорт» і «Про туризм» (1993-1995 рр.), а також програм розвитку сфери, серед яких Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.) та Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки (2006).

Четверте питання зорієнтоване на визначення основних проблем розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні, у тому числі внаслідок її надмірної комерціалізації, розвалу через нестачу фінансування відповідної інфраструктури; а також виявлення проблем здійснення державного управління сферою, реалізації зазначених державних програм.

Передбачено уявлення про систему пріоритетів державної політики в галузі фізичної культури та спорту на сучасному етапі, виявлення основних шляхів вирішення зазначених проблем з опануванням існуючого досвіду та прогресивних інновацій і досвіду взаємодії з міжнародними організаціями та інституціями.

Дискусійними є питання:

- Співвідношення держави та ринку в забезпеченні населення фізкультурно-спортивними послугами;
- Проблеми та досягнення у сфері фізичної культури та спорту за роки незалежності України;
- Пріоритети в розвитку аматорського та професійного спорту в сучасній Україні.

Заняття 10. Менеджмент у сфері культури та мистецтва

1. Культура і мистецтво як суспільне явище та галузь соціальної сфери.
2. Система, нормативна база, державне управління та фінансування культури і мистецтва в Україні.
3. Управління культурою і мистецтвом у розвинених країнах.
4. Практична робота в аудиторії: обговорення на тему «Проблеми культури і мистецтва в Україні» у групах по 5 осіб (30 хв.). Результати обговорення представляють перші дві групи, решта – оформлює їх у вигляді письмових аналітичних звітів.

Література: [4; 25; 48; 49; 50; 51; 52; 66; 67; 71].

Методичні рекомендації

Перше питання, насамперед, містить формування уявлень студентів стосовно суспільного призначення та функцій культури і мистецтва (соціокультурної сфери), місця цієї суспільної діяльності в підтримці цивілізованого способу життя, соціалізації підростаючого покоління та функціонуванні механізму культурної спадщини.

Наголошується, що виконання культурою і мистецтвом своїх суспільних функцій передбачає їх організацію як галузі соціальної сфери із відповідним державним регулюванням (соціокультурним менеджментом), розвиненою інфраструктурою, охоплення населення культурними послугами.

Друге питання ґрунтується на розгляді системи державного управління соціокультурною сферою та її складових, культурної політики сучасної Української держави. Розглядаються повноваження органів державної влади в центрі і на місцях, основні складові нормативно-правової бази сфери культури, зокрема Основи законодавства України про культуру (1992), Закону України «Про культуру» (2010) та ін.

У процесі вивчення цієї теми необхідно мати на увазі, що управління культурою і мистецтвом полягає в організації створення, розповсюдження та популяризації творів літератури і мистецтва; забезпеченні поширення інформації, пропаганди досягнень культури та мистецтва; збереженні та використанні культурних цінностей; охороні творів мистецтва та пам'яток культури, підвищенні культурного рівня населення, а також в управлінні установами та закладами культури.

У питанні аналізується також система фінансування культури і мистецтва в Україні, у тому числі фінансова участь громадських організацій, бізнес-структур, благодійних фондів тощо.

Третє питання передбачає вивчення особливостей управління культурною галуззю та культурної політики в соціально розвинених країнах, зокрема виокремлення національних моделей соціокультурного менеджменту («американської», «британської» та «французької» моделей), підтримки державою культурних проєктів, регулювання приватних ініціатив, пільгового оподаткування, стимулювання в галузі культури тощо.

Четверте питання зумовлює розгляд наявної ситуації в соціокультурній сфері, оцінювання її стану загалом та її окремих складових за різними критеріями, проблем фінансового, матеріально-технічного, кадрового забезпечення галузі.

Наголошується на загрозливих тенденціях і наслідках руйнування культурної інфраструктури, її необґрунтованої приватизації, перепрофілювання, послаблення регулятивної діяльності держави в галузі, порушується проблема комерціалізації культурного життя суспільства та її небезпек, девальвації цінностей класичної культури, культурного способу проведення дозвілля в підростаючого покоління у сучасну добу.

Передбачено визначення шляхів реабілітації, розвитку соціокультурної сфери в Україні на сучасному етапі, пріоритетних цілей, стратегії культурного будівництва та розвитку культури. Передбачається аналіз нововведень, що містяться в Законі України «Про культуру» 2010 року, думок науковців, політиків, громадських діячів тощо.

Дискусійними є питання:

- Співвідношення державного регулювання та ринкових відносин у соціокультурній сфері;
- Ситуації у соціокультурному середовищі в Україні в умовах ринкових трансформацій;
- Принципів державної культурної політики та формування її відповідної моделі в сучасній Україні.

Заняття 11. Підсумкова комплексна контрольна робота (ККР) (80 хв.)

2.3. Погодинний план аудиторних занять

№	Найменування модуля, теми	Кількість годин	
		Лекції	Групові
Модуль 1. Соціальна сфера: основні засади управління (менеджменту)			
Тема 1	Соціальна сфера як об'єкт управління (менеджменту)	2	2
Тема 2	Основні напрями реформування та управління соціальною сферою в Україні в сучасних умовах	4	4
Тема 3	Соціальна інфраструктура як організаційно-економічне вираження соціальної сфери	4	4
Тема 4	Економічні аспекти управління та фінансування соціальної сфери	2	2
Модуль 2. Галузевий менеджмент і політика в соціальній сфері			
Тема 5	Менеджмент і політика у сфері освіти	2	2
Тема 6	Менеджмент і політика у сфері культури і мистецтва	2	2
Тема 7	Менеджмент і політика у сфері охорони здоров'я	2	2
Тема 8	Менеджмент і політика у сфері житлово-комунальних послуг	2	2
Тема 9	Менеджмент та політика у сфері фізичної культури та спорту	2	2
Разом		22	22

Оцінювання роботи студентів

№	Тип контролю	Кількість заходів	Оцінка (у балах, макс.)	Загальна оцінка
1	Відповіді, доповіді на семінарах	5	7	35
2	Підготовка письмових доповідей, домашніх творчих робіт	2	5	10
3	Виступи на «круглих столах» та інших заходах активного навчання	1	5	5
4	Написання реферату	1	10	10
5	Комплексна контрольна робота	1	10	10
6	Залік	1	30	30
Разом: 100				

Примітка

За навчальний триместр студент має право написати 2 доповіді за обраною темою, яка може відображати частково тему реферату. **Вимоги:** обсяг 5-7 аркушів комп'ютерного тексту А4, інтервал 1,5. Доповідь складається з теми, плану з 3-5 пунктів (у якому є вступ і висновки), переліку використаної літератури (3-5 джерел).